

Ahlat Kazılarının Dünü-Bugünü

Celil ARSLAN*

ÖZ

Ahlat'ta ilk araştırmalar Prof. Dr. Haluk KARAMAĞARALI tarafından 1966 yılında başlatılmıştır. Takip eden yıllarda temizlik ve kazı çalışmalarını 1991 yılına kadar aralıklarla devam ettirilmiştir. Söz konusu çalışmalar mezarlık alanı, Çifte Hamam, Bezirhane (İmalathane) ve Zaviye alanlarında yürütülmüştür. Daha sonraki dönemlerde Prof. Dr. Nakış KARAMAĞARALI aynı alanlarda çalışmalarını sürdürmüştür. Müracaatımız üzerine, Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 21.Kasım.2016 tarih ve 207623 sayılı yazıları ekinde Bakanlar Kurulu kararı ile kazı izni verilmiştir. Önümüzdeki süreçte yukarıda ifade edilen kazı alanlarındaki çalışmaların tamamlanmasına çalışılacaktır. Jeo Radar çalışması ile kazı alanlarının etrafı taranacak iş ve zaman kaybının önüne geçilecektir. İleriye dönük olarak; Eski Ahlat Şehri'nin tespit edilecek eserlerin ortaya çıkarılması, ortaya çıkarılan yapıların ihtiyaç duyduğu restorasyon ve konservasyonlarının yapılarak ayağa kaldırılmaları gerçekleştirilecektir. Eski şehir alanının ören yeri haline getirilerek ziyarete açılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir. Yerleşim alanının araştırılması, incelenmesi ve sonuçların bilim dünyasına duyurulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlat, Kazı, Şehir, Ulu cami

*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
kayseri.caslan@erciyes.edu.tr, caslan66@hotmail.com.

The Past And Present Of Ahlat Excavations

Celil Arslan*

ABSTRACT

The first researches in Ahlat was carried out by Professor Haluk Karamağaralı in 1966. In the following years, clearing and excavation works continued periodically until 1991. The mentioned works were carried out in the areas of graveyard, double hammam, bezirhane (linseed oil workshop) and zawiya (a small Islamic monastery) . In later periods, Professor Nakiş Karamağaralı carried on the excavations in the same areas. Upon our application, the excavation permission was granted by the Council of Ministers and the decision was notified with the official letter numbered 207623 and dated 21 November 2016 of The General Directorate of Cultural Heritage and Museums, department of The Ministry of Culture and Tourism. In future, efforts will be made to complete the excavations in the above-mentioned sites. Ground Penetrating Radar (GPR) technique will be used in the surrounding areas to prevent waste of work and time. On a going-forward basis, the monuments of Old Ahlat City will be unearthed and reconstructed with the restoration and conservation needed. It is important that the old city area is turned into an archaeological site and opened to visits in terms of transferring to the future generations. It is aimed to investigate and examine the settlement area and announce the results to the world of science.

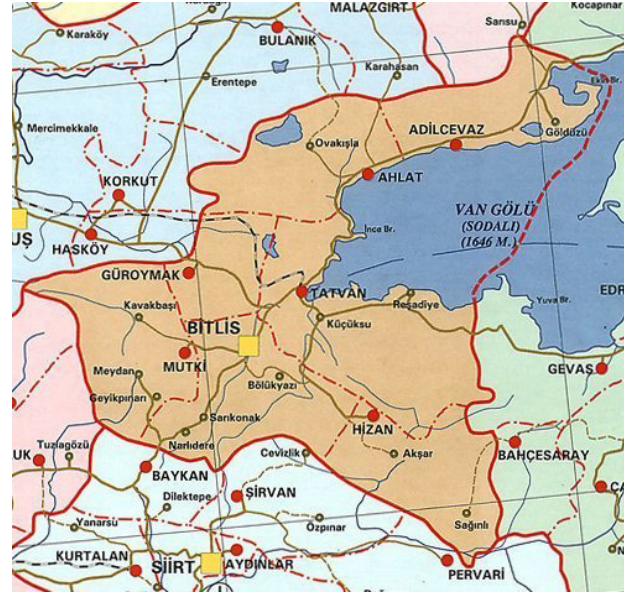
Key Words : Ahlat, Excavation, City, Grand Mosque

A-COĞRAFYA VE TARİHÇE

Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesi, Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında, sahile meyilli alanlar üzerinde, birbirinden ayrı mahalleler halinde kurulmuştur (Şekil: 1 (Gabriel, 1940) - Şekil: 2 (<https://tr-static.eodev.com/files/db4/815b6383d54a44be90126b7624078ec3.jpg>)). İlçenin kuzeyinde Muş iline bağlı Bulanık ve Malazgirt ilçeleri, batısında Muş ili, güneyinde Van Gölü, güneybatısında Tatvan, doğusunda Van Gölü ve Adilcevaz ilçesi ile çevrilidir.

Şekil: 1- Bitlis/Ahlat (Gabriel'den)

Şekil: 2- Ahlat (İnternette)

Ahlat, bulunduğu coğrafi konumu dolayısıyla tarih boyunca bir çok topluluğun ilgilendiği bölge olmuştur. Araştırmalara göre; Eski Ahlat şehrinin, tarihsel süreç içinde Hurri, Asur, Urartu, Pers, Helenistik, Roma, Bizans daha sonraları kısa süreli Emevi, Abbasi, ve Mervanoğulları'nın egemenliklerinin ardından, Selçuklu, Ahlatşahlar (Ermenşahlar veya Sökmenoğulları), Eyyubi, Harzemşah, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safavi ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşımaktadır (Dağlı & Kahraman, 2001); (Streck, 1997) (Sümer, 1990); (Yinanç, 1944); (Turan, 1969)(Sevim, 1988); (Altay, 1989); (Sümer, 1986); (Sümer, 1989); (Mateos, 1987). Ahlat; ağırlıklı olarak bir ortaçağ şehridir. Alparslan döneminden itibaren Ahlat, Malazgirt Savaşı'nda üs konumu ve sonrasında Orta asya'dan gelen Türklerin Anadolu'ya giriş kapısı olmuştur. Aynı zamanda ortaçağ'ın önemli bir bilim, kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir (Çelebi, 1993). Ahlat'ın Osmanlı hakimiyetine girişi 1534 yılına tekabül etmektedir(Tekin, 2000).

B- AHLAT'TA KAZI VE ARAŞTIRMALAR

Günümüze ulaşan mezarlık alanları ve tarihi yapıların yanı sıra yapılan kazı çalışmalarında, bazı yapı türleri ortaya çıkarılmıştır (Karamağralı, 1992). Ahlat şehri kazısı, Prof. Dr. Haluk Karamağralı ve Prof. Dr. Beyhan Karamağralı tarafından 1965 yılında yüzey araştırması olarak, 1967-1991 yılları arasında Meydanlık (Selçuklu) Mezarlığı'ndaki "akıt ve "geçici yerleşim yeri" kazılarıyla başlamıştır (Karamağralı H. , 1970).

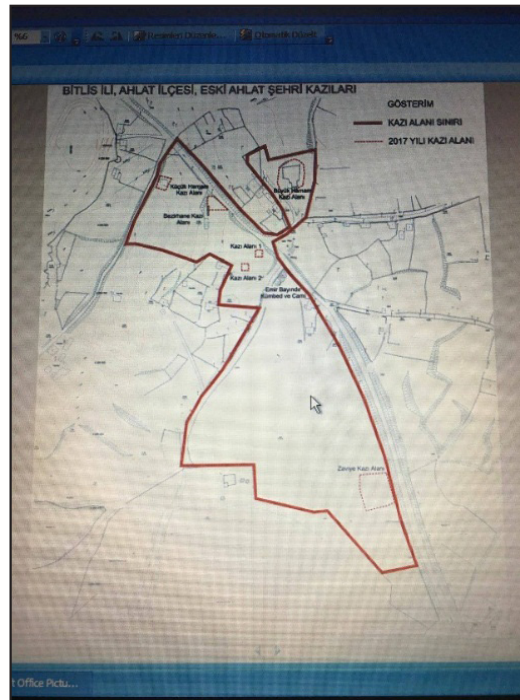
Daha sonra çini fırınları (Karamağralı B. , 1992), zaviye, küçük hamam, çifte hamam, cami ve bezirhane kazılarıyla 1992 yılına kadar devam etmiştir (Karamağralı H. , 2007). Doç. Dr. Nakış Karamağralı başkanlığında 2005 yılında kazılara tekrar başlanmış olup; 2007 yılında bu kazı alanlarına Harabe Şehir Kaya Yerleşimleri de eklenmiştir (Karamağralı N. , 2006) (Karamağralı N. , 2009). Yapılan çalışmalara ilişkin bulgular, araştırmacı ve kazıya katılan ekip üyeleri tarafından yayınlanmıştır (Karamağralı N. , 1997) (Karamağralı N. , 2007) (Karamağralı N. , 2008) (Karamağralı N. , 2008) (Karamağralı N. , 1995) (Karamağralı N. , 2009).

"Eski Ahlat Şehri"nin yeraltı yolları, tünelleri, geçitleri, bacaları ve su kanallarının tesbit, harita ve fotoğraflarla belgelenmesi ve yerüstü kaya yerleşimleri ile bağlantılarının ortaya çıkarılmasını kapsayan proje 2007 yılından beri devam etmektedir (Aksulu, Karamağralı, & Sağıroğlu, 2011).

Ahlat'ta 2008 yılından itibaren kazı çalışmalarını Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim üyesi Prof. Dr. Recai KARAHAN tarafından yürütülmüştür.

Ahlat Kentindeki Hamam, Cami, Bezirhane ve Zaviye olarak bilinen mimari kalıntıların (1960'lı ve 1970'li yıllarda başlanılan ve) uzun yıllar süren kazı çalışmalarıyla ortaya çıkartıldıklarında (kazı çalışmalarıyla birlikte veya hemen sonrasında) yürütülmesi gereken temel bakım ve acil koruma ve onarım (mevcut durumun stabilize edilmesine yönelik sağlamlaştırma, ot ve bitki gelişiminin engellenmesine yönelik müdahaleler, su emilimine karşı drenaj tesisi gibi) müdahalelerinin yapılmadığı anlaşılmıştır.

İkinci kazı ekibi olarak 2017 yılı çalışmalarına 06 Temmuz 2017 yılında tarafımızdan Zaviye, Ulu Cami, Bezirhane ve Çifte Hamam yapılarında yürütülmüştür. (Şekil: 4) .

Şekil: 4- Eski Ahlat Şehri kazı alanları (Çötel, 2017)

C-2017 YILI KAZI ÖNCESİ ÇALIŞMALAR

1-KAZI EVİ OLUŞTURULMASI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünce Kazı Evi olarak tahsis edilen Eski Müze Binası ve Lojmanını kazı evine dönüştürülmüştür.

2-ÇİFTE HAMAM ÜZERİNDEKİ ÖRTÜNÜN KALDIRILMASI

Daha önceki yıllarda Hamam üzerine örtü yapılması şeklindeki müdahalenin, mevcut yapı kalıntılarının çevre şartlarından korunmasına yönelik “önleyici koruma” niteliğinde olduğu; tesis edilen bu örtüde yaklaşım-uygulama ve ulaşılan sonuçlar bakımından olumsuzluklar görüldüğünden kaldırılması gerçekleştirilmiştir.

Hamamda örtü sisteminin, mevcut yapı kalıntılarını ve malzemelerini korumak amacıyla, metal bir konstrüksiyon üzerine branda örtü gerilerek oluşturulduğu; ancak kısa zaman içinde brandanın -örtü perdesinin parçalanarak ve- yırtılarak kaybolduğu ve tamamen etkisini yitirdiği, ayrıca konstrüksiyonu taşıyıcı beton ayaklarda yıpranma ve kayıplar gibi sorunlar bulunduğu tespit edilmiştir (Foto. 1,-8)

Fotoğraf 1-2-3-4 Çifte hamam Üst Örtüsü (Arslan,2017)

Fotoğraf :5-6 Koruyucu iskeletin ayakları kazı alanı içerisine yerleştirilmiştir. (Arslan,2017)

Taşıyıcı ayakların ve metal aksamın durumu kazı çalışması açısından tehlike arz ettiği için kaldırılması zorunluluk göstermekteydi(Fotoğraf : 7-8).

Fotoğraf : 7-8-9 Hamam üst örtü taşıyıcı aksamı (Arslan,2017)

Bu sorunlardan dolayı ve mevcut durumda kazı çalışması yapılması tehlike arz ettiğinden Hamamın üzerine yaptırılan üst örtü kaldırılmıştır.

3-HAVA FOTOĞRAFLARININ ÇEKİLMESİ

Kazı çalışmalarına başlamadan önce, Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesinden görevlendirmeleri yaptırılan personele kazı çalışması yapılacak alanların Hava Fotoğrafları çektilmiştir.

4)KARELAJ ÇALIŞMASI

Piyasadan temin edilen Haritacılık hizmeti ile kazı çalışması yapılacak alanların Hali Hazır durumu ve yeni çalışma alanlarının (Zaviye Alanı, Ulu Cami Alanı, Bezirhane /İmalathane alanı, Çifte Hamam alanı, Küçük hamam alanı) karelaaj çalışması yapılarak hâlihazır harita üzerine işlenmiştir.

5-JEO RADAR ÇALIŞMASI

Araştırma Alanında, ölçü konumlandırmasına bağlı olarak, vaziyet planında da gösterilen toplam 15.000 m2 alan içerisinde Jeoradar ölçümleri yapılmıştır. Elde edilen GPR verilerinden, veri işlem aşamalarından sonra, iki boyutlu (2D) ve üç boyutlu (3D) yer altı görüntüleri elde edilmiştir.

Çalışmada; Mala marka GPR ölçüm cihazı ve ekipmanları (ProEx ünite, 250 Mhz anten, notebook, DGPS anten) kullanılmıştır. GPR verileri (radargramlar), Reflex 2D ve üç boyutlu grafik yazılımları (Slice 3D) kullanılarak yorumlanmıştır.

D-1917 YILI KAZI ÇALIŞMALARI (KAZI ALANLARI)

1-ULU CAMİ VE ÇEVRESİ

Birbiri ile bağlantılı olan Ulu Cami ve Bezirhane/İmalathane kazı çalışmaları birlikte değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. İmlathane Ulu caminin kuzey-batı kenarında yer almakta ve Caminin kot seviyesinin altında bulunmaktadır.

Caminin güney doğu kenarı boyunca bir okul inşa ettirilmişken Ahlat ta "Ulu Câmii yeri olarak İmalathanenin doğusundadır. Burada Bayındır ilkokulu bulunmakta idi (Fotoğraf: 24-25).

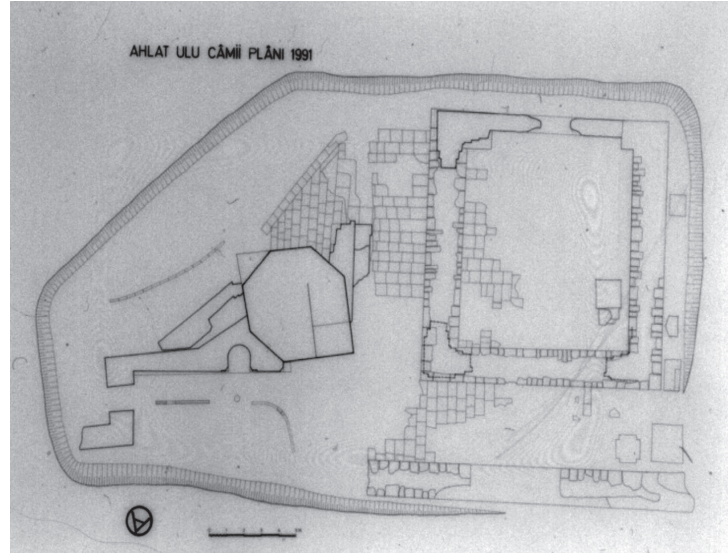

Fotoğraf: 10-11- Ulu Cami ve Bezirhane 1970'li yıllar Ait Görünüşleri (Karamağaralı,1970)

Okulun, başka bir yerde inşa edilen yeni binasına nakledilmiş, mevcut okul yıktırılarak kazı çalışmalarına başlanmıştır. (Okul enkazının bir bölümü alanda kalmıştır. Kazı çalışması dışındaki alanda beton blok kalıntıları hala mevcuttur.) 1972'de Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından Caminin minare kaidesine ve caminin kazı çalışmalarına başlanmıştır(Fotoğraf : 12-13-14,Plan : 1).

Fotoğraf: 12-13-14- Ulu Cami kazısı (Karamağaralı, 1970)

Plan: 1- Ulu Cami (Karamağaralı, 1970)

a- TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Ulu Cami alanında temizlik çalışmaları yapılmıştır(Fotoğraf: 15-16).

Fotoğraf: 15-16-Temizlik Çalışması Öncesi (Arslan,2017)

b- KAZI ÇALIŞMASI

Karolaj çalışması yapılarak, geçmiş yıllarda yapılan kazılar dikkate alınarak temizlik çalışmasını müteakiben, mevcut kalıntıların güneybatı kenarı boyunca kazı çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmalar güney ve güney-batı yönde de devam ettirilmiştir.

Minare caminin kuzeybatı köşesindedir. Minarenin üç tarafı sal ile döşelidir. Kuzey cephesinin batı tarafında da bir mihrâbiye mevcuttur. Duvarların minareye bağlanması, caminin zaman içinde tamir ve tadillere maruz kaldığını göstermektedir. Caminin Kuzey batı kenarında kare bir mekân bu alanın cami dışında diğer yapı gruplarını da ihtiva eden bir külliye şeklinde düşünüldüğünü gerektirmektedir.

Rölöve çalışması ve atık toprağın aldırılması ile alandaki 2017 yılı çalışmaları tamamlanmıştır (Fotoğraf:17, Plan: 2).

Fotoğraf:17 Ulu Cami Kazı Alanı(Arslan,2017)

Plan: 2 Ulu Cami ve Bezirhane Kazı alanı planı (Kaderli, 2017)

2- BEZİRHANE / İMALATHANE

Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından kazı çalışmalarına başlanmıştır. 'İki Kubbe-den Taht-ı Süleyman'a giden yolun güney kenarında, batıya bakan, alt kısmı kemerli yüksek bir duvar görülmektedir. 1970'te bu duvardan doğuya doğru başladığımız kazıda değişik bir plân gösteren bir yapı ile karşılaştık. Bina, kayalık zemin üzerine ve arazinin meyline uyularak yapılmıştır. Plân düzgün olmayan bir dikdörtgendir. Bugün ayakta duran yüksek duvar asıl yapının batı duvarının önüne sonradan yapılmış bir takviye duvarıdır. Bina, bir takım duvarlarla bölmelere ayrılmıştır. Kalıntının güneybatı köşesinde, zemini kuzeye doğru meyilli olarak tesviye edilmiş, kareye yakın dikdörtgen biçiminde bir oda; bunun kuzeyinde kuzey-güney istikametinde uzanan ve kible yönünde mihraba benzeyen bir nişi ihtiva eden, sal döşeli dikdörtgen biçiminde büyük bir oda yer almaktadır. Bu mekânda birbirine yakın beş tandır bulunmaktadır. Binanın güney duvarının ortasında bir niş, muhtemelen bir mihrap bulunmaktadır. Burası binanın mescididir.'

a- TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Ulu Cami ve Bezirhane alanında temizlik ve karolaj çalışmaları yapılmıştır(Fotoğraf: 18-19).

Fotoğraf: 18-19 Temizlik Çalışması Öncesi (Arslan,2017)

b- KAZI ÇALIŞMASI

Daha önceki yıllarda başlanılan kazı çalışmalarını takiben ortaya çıkarılan alanın, kuzey ve kuzey batı yönlerde yapının tamamını ortaya çıkarmak ve Ulu Cami ile bağlantısını ortaya çıkarmak üzere kazı çalışmaları yapılmıştır(Fotoğraf: 20-21-22).

Fotoğraf: 20-21-22 Bezirhane Kuzey Ve Kuzey Batı Alanı (Özler,2017)

Cami ile bağlantı sağlayan merdiven belli ölçüde açığa çıkarılmış(Fotoğraf: 23-24), kazı sezonu bitimi dolayısıyla çalışmalar sonlandırılmıştır. Rölöve çalışmaları yapılmıştır.

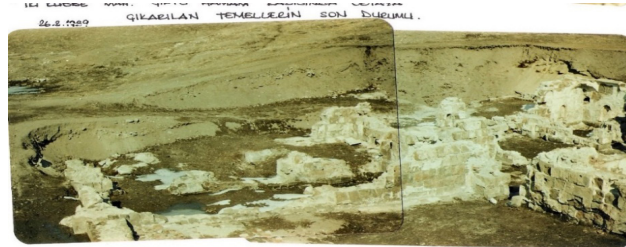
Fotoğraf: 23-24 Bezirhane Ulu Cami Bağlantısını Sağlayan Merdiven(Özler,2017)

3-ÇİFTE HAMAM

Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından, surun kuzeydoğu köşesindeki burcun dışında ve yakınında çifte hamam olarak adlandırılan kazı alanıdır. Yapı ile ilgili olarak; Açılmış olan sahanın güneydoğu köşesinde ortada göbek taşının yer aldığı sıcaklık ve bunun etrafında aksiyal bir tertiple sıralanan eyvanlar ve köşelerdeki halvetler kanaatimizce erkekler kısmına aittir. Daha iyi durumda kalabilmiş olan erkekler kısmında duvarlar ve tonozlar kesme taşla, kubbeler ve köşe elemanları tuğla ile inşa edilmiştir. Zemin dâhil, bütün hacimlerin kireç harçla sıvandığı, kalabilen bakiye ve izlerden anlaşılmaktadır. Kurnalar sivri kemerli nişler içine yerleştirilmiş ve sıvalı zemine gömülmüşlerdir. Mevcut su künklerinden ve musluk deliklerinin tek oluşundan, bu kurnalara sadece yıkanılacak derecede ılık su akıtıldığı tespit edilmiştir(Fotoğraf: 25-26)

Fotoğraf-25 Çifte Hamam Önceki dönem Kazısı (Karamağaralı,1970)

Fotoğraf 26 Çifte Hamam 1986 yılı Kazısı (Esmer,1986)

Tarihi hakkında kat'i bir şey söyleyememekle beraber, burcun çok yakınında olması dolayısı ile, surun fonksiyonunu kaybetmesinden sonra yapılmış olduğunu rahatlıkla ileri sürebiliriz. İnşaatta Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin temizliğini ve titizliğini görmek mümkün değildir. Bu hususu da dikkate alarak hamamın Akkoyunlular zamanında, Bayındır Mescidine (1477) yakın bir tarihte yapılmış olduğuna kani bulunduğumuzu söyleyebiliriz şeklinde bilgiler verilmektedir.

a- TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Hamamın üzerindeki koruma amaçlı yapılan Demir İskelet, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 27.01.2016 gün ve 1131 sayılı kararı ile Müze Müdürlüğü denetiminde kaldırılmasına karar verilmiş, ve kaldırma işleminin tamamlanmasını müteakiben 28.07.2017 tarihinden itibaren bu alan da daha önce çalışma yapılamadığı için yoğunlaşmıştır (Fotoğraf: 27-28-29-30-31).

Koruma amaçlı yapılan iskelet üzerine branda çekilmiş ancak branda iklim şartları dolayısıyla parçalanmış ve hâlihazır durumu kalmıştır. Bu şekilde bir koruma uygulaması ve kaldırılma zorunluluğu kazıya başlangıç çalışmalarında ele alınmıştır. Karolaj çalışması ve yüzey temizliği yapılmıştır.

Fotoğraf-27-28-29 Çifte Hamam Üst Koruma amaçlı yapılan Üst Örtüsü(Arslan,2017)

Fotoğraf-30-31 Çifte Hamam Temizlik çalışması (Özler,2017)

b- KAZI ÇALIŞMASI

Çifte hamam ve güneyindeki Burç çevresinde temizlik çalışmasını müteakiben kazı çalışmasına tüm işçi ve öğrencilerin katılımıyla yoğunlaştırılmıştır.

Burcun güney-doğusu ve kuzey batısında ve hamam bağlantılı olarak kazı çalışması hamam kodu esas alınarak yapılmıştır (Fotoğraf: 32).

Fotoğraf: 32 Çifte Hamam Güneyindeki Burç (Arslan,2017)

Çifte Hamamın tümüyle toprakaltında kalan bir yapı olması ve özellikle kuzey ve doğu yönde eğimli bir alan yer alması dolayısıyla çepeçevre kazılarak çalışma yapılması şeklinde uygulama yapılmıştır (Fotoğraf: 33).

Fotoğraf-33 Çifte Hamam Kazı Çalışması (Arslan,2017)

Kazı alanının rölövesi alınarak çizimi yapılmıştır(Plan: 5) .

Plan: 5-Çifte Hamam (Kaderli, 2017)

5-A22 AÇMASI

Ulu Cami ve Bezirhane yapılarının devamı niteliğinde olan alanda kodlama ve karolaj çalışması yapıldıktan sonra 18.07.2017/11.08.2017 tarihleri arasında sondaj çalışması yapılmıştır. Yaklaşık 1m. derinlikte ve 10.mX10.m ölçülerindeki alanda yakın döneme ait kalıntılar elde edilmiştir. İlerleyen yıllarda bu alanda Jeo Radar taraması yaptırılarak elde edilecek neticeye göre karar verilmesi sonucuna varılmıştır(Fotoğraf: 38-39).

Fotoğraf: 38-39 A22 Açması(Arslan,2017)

6-A102 AÇMASI

Ulu Cami ve Bezirhane yapılarının devamı niteliğinde olan alanda, Emir Bayırdır Kümbetinin Kuzey batısında bulunan alanda Kümbet kalıntısının varlığının tespitini müteakiben kodlama ve karolaj çalışması sonucunda sondaj yapılmasına karar verilmiştir.

Yapılan sondaj çalışmasında yuvarlak kaideli, kesme taş kaplamalı bir yapı kalıntısı ve kuzey-güney doğrultusunda kesme taştan yapılmış duvar kalıntısı bulunmuştur. Açmada yaklaşık 1.5 m. derinliğe inilmiştir. İlerleyen yıllarda bu alanda Jeo Radar taraması yaptırılarak elde edilecek neticeye göre karar verilmesi sonucuna varılmıştır(Fotoğraf: 40-41-42).

Fotoğraf: 40-41-42 A102 Açması(Arslan,2017)

E-SONUÇ

Merhum Haluk Karamağaralı tarafından Ahlat'ta ilk kazı çalışmaları 1967'de temizlik ve bazı sondajlarla başlatılmıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere, 1967 den 2017 yılına kadar olan sürede aralıklarla devam eden kazı çalışmalarında; Bezirhâne/İmalathane, Ulu Câmi, Hamamlar ve Zâviye yapılarında kazı çalışmaları yürütülmüş ancak hala yapılar tümüyle ortaya çıkarılmamış, tamamlanmamıştır.

Önümüzdeki yıllarda mevcut yapıların kazılarının tamamlanması yanında rölöve, restorasyon projeleri hazırlanarak uygulanmaya konulmasına çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül (Karamağaralı), N. (1997). Some Cosmic Motifs and Elements in Seljuk and Ottoman Architecture. Erdem(9/27), s.903-910.Ankara
- AKGÜL (KARAMAĞARALI), N. (2007, 135-156.). "Ahlat Sırlı Seramikleri", Anadolu'da Türk Çini ve Seramik Sanatı, . Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları.
- Karamağaralı, Nakış, 1995, 35-46.'Ahlat Seramikleri", 9.Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 23-27 Eylül 1991, İstanbul, Cilt I, Ankara
- Aksulu, I., Karamağaralı, N., & Sağıroğlu, Ö. (2011). The Excavation and Restitution of 'Çifte Hamam' ın Ahlat. 14. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi.
- Altay, K. M. (1989). Selçuklular Devri Türk Tarihi. Ankara.
- Beygu, A. Ş. (1932). Ahlat Kitabeleri . İstanbul.
- Çal, H. (2002, 71-86). Tapu Tahrir Ve Hurufat Defterlerine Göre Ahlat'da Türk Mimarisi, Prof. Dr. Haluk Karamağaralı' ya Armağan. Ankara.
- Çelebi, E. (1993). Seyahatname, (Sadeleştiren: Mümin Çevik) (Cilt c. III-IV). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Dağlı, Y., & Kahraman, S. (2001). Evliya Çelebi Seyahatname. İstanbul.
- Erken, S. (1977). Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler (Cilt 2). Ankara: VGM. Yayınları.
- Gabriel, A. (1940). Voyages, Archeologiqui Dans La Turquie Orientale 2 vols. / V1-Texte. - V2-Planches. Paris.
- Kafesoğlu, İ. (1949, 167-190.). Ahlat Çevresinde 1945'teYapılanTarihi ve Arkeolojik Tetkik Seyahati Raporu. Tarih Dergisi, S.I , İstanbul.
- Karamağaralı, B. (1981, 67-71). Ahlat'ta Bulunan Bir Çini Fırını. Yıllık Araştırmalar Dergisi, Ankara.
- Karamağaralı, B. (1992). Ahlat'ta Bulunan Bir Çini Fırını. 12 05, 2017 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/70/1757/18629.pdf> adresinden alındı
- Karamağaralı, Beyhan (1982, 391-362), "Ahlat Seramik Ekolü", Ankara Üniversitesi İslami İlimler Dergisi. V, Ankara
- Karamağaralı, Beyhan, "a Ceramic Oven Discovered İn Ahlat", Fifth International Congres of Turkish Art, Budapeşt, 1987, s. 497-482.
- Karamağaralı, H. (1970, 5-6). Ahlat'ta Bulunan Tümülüs Tarzındaki Türk Mezarları. Önasya(sayı-V/59-60,), Ankara,
- Karamağaralı, H. (2007, 83-96.). Ahlat Kazıları (1967-1991). II. Van Gölü Havzası Sempozyumu (Bitlis - 4-7 Eylül 2006), Ankara
- Karamağaralı, H. (1992). Büyük Bir Kültür ve Sanat Merkezi Ahlat. 12 05, 2017 tarihinde <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=377172>
- Karamağaralı, N. (1995, Ağustos). Ahlat Kazılarında Ortaya Çıkan Sırlı Kaplama Elemanlarının Selçuklu Mimarisindeki Yeri. V. Ahlat Kültür Haftası.Ahlat
- Karamağaralı, N. (1995, Eylül 23-27). Ahlat Seramikleri. 9.Uluslararası Türk Sanatları Kongresi (1991, İstanbul), Cilt I, s. s. 35-46.Ankara
- Karamağaralı, N. (2006, Eylül 04-07). Ahlat Harabeşehir Kaya Yerleşimlerinde Moğol Etkisi. II.Van Gölü Havzası Sempozyumu.
- Karamağaralı, N. (2007). Eski Ahlat Kazısı. 29. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (27 Mayıs-1 Haziran 2006).Kocaeli.
- Karamağaralı, N. (2008). Ahlat Kazısı. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. Yılı Anısına (s. 14). Ankara: Türkiye Arkeolojisi, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ana Yayın No: 128.
- Karamağaralı, N. (2008). Eski Ahlat Şehri Kazısı 2006-2007. 30. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu.25-29 Mayıs, Ankara.

- Karamağaralı, N. (2008, Mayıs 25-29). Eski Ahlat Şehri Kazısı - 2008. 31. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu. Denizli.
- Karamağaralı, N. (2009, Ekim 13-17). Ahlat Kaya Yerleşimleri. XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu. Denizli
- Karamağaralı, N. (2009, Ekim 13-17). Eski Ahlat Şehri Kazısı 2006-2009. XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu. Denizli.
- Kılıç, O. (1997). XVI. Ve XVII Yüzyıllarda Van. Van.
- Kılıç, O. (1999). XVI. Yüzyılda Ahlat. 'Müze Kent Ahlat'ın Kültür Tarihinde Dünü ve Bu Günü' Sempozyumu Bildirileri (s. 22-43). Ahlat: IX. Ahlat Kültür Haftası, Ahlat Kaymakamlığı Yayını.
- Mateos, U. (. (1987). Vakayiname (952-1136) ve Papaz Grior'un Zeyli (1131-1162). Ankara.
- Sevim, A. (1988). Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi. Ankara.
- Streck. (1997). "Ahlat Md". İslam Ansiklopedisi (Cilt 1, s. 160). içinde Eskişehir.
- Sümer, F. (1989). Ahlat Md. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt II, s. 19). içinde İstanbul.
- Sümer, F. (1986, Ağustos,). Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar. Belleten, 1(197), s. 450-451.
- Sümer, F. (1990). Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu Türk Beylikleri. Ankara, .
- Tabak, N. (1972.). Ahlat Türk Mimarisi. İstanbul.
- Tekin, R. (2000). Ahlat Tarihi. İstanbul.
- Turan, O. (1969). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. İstanbul.
- Ünver, S. (1971, Eylül). Ahlat-tan Geçerken. Tarih Hayat Mecmuası,, 2(8), 8.
- Yaşa, R. (2013). Doğu Anadolu'da Bir Türk Kültür Merkezi: Ahlat. Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) 2(1), 15-28.
- Yinanç, H. M. (1944). Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi. İstanbul.